

Two retrospective street exhibitions were held in 2018 and 2019 out of the planned six-exhibition cycle dedicated to mark the 700th anniversary of Vilnius. They revived two Old Town streets – Pilies and Didžioji. The group of three curators (dr Margarita Matulytė, Justina Augustytė, Donatas Snarskis) suggested taking a look at the streets as objects in a museum exposition, using them as the focus of socio-topographic research which they then presented in the exhibition halls. The exhibitions spanned an ambitious period from the Middle Ages to the “great upheavals” – the restoration of Lithuania’s independence in 1990. They were accompanied by many

events, while new forms of media – such as sound, an interactive map, a project website and digitalised image chronicles – hitherto rarely ever used in the Vilnius Picture Gallery – were a special feature of the expositions. The Gallery borrowed exhibits not only from 19 art museums, archives and libraries and Lithuanian National Radio and Television, but also from the Museum of the History of Lithuanian Medicine and Pharmacy and the Vilnius University Zoology Museum. These exhibitions were a fine example of inter-institutional cooperation and were positively received by the many visitors who came.

Skrodžiant gyvą mamutą.

Pilies ir Didžiosios gatvių parodos

Rasa Antanavičiūtė

Paroda „Pilies gatvė“. Vilniaus paveikslų galerija, 2018 m. rugsėjo 13–2018 m. lapkričio 22 d.

Paroda „Didžioji gatvė“. Vilniaus paveikslų galerija, 2019 m. rugsėjo 26–2020 m. sausio 12 d.

Kuratoriai:
Margarita Matulytė (projekto vadovė),
Justina Augustytė, Donatas Snarskis

Darbo grupė:
Jurgis Atroškevičius (ekskursijų autorius),
Žilvinas Jagėla (žemėlapių dailininkas),
Marius Juknevičius (garso žemėlapių ir
garso koliažų autorius), Tomas Kapočius
(fotografas), Bartė Kuolytė (satelitinės
parodos kuratorė), Julija Matulytė (kino
kronikos montažo autorė), Jolanta Sereikaitė

(edukatorė), Arnoldas Urbelis (internetinio
sprendimo autorius)

Ši gyvo mamuto metafora yra parodos „Pilies gatvė“ kuratorės dr. Margaritos Matulytės įvardiniame tekste¹ ir, man regis, puikiai apibūdina Lietuvos nacionalinio dailės muziejaus Vilniaus paveikslų galerijos gatvių parodų kuratorių atliktą operaciją: atverti labai labai seną, bet gyvą organizmą, iširti jo vidų, implanuoti ryšio su šiuolaikiniu pasauliu priemones ir taip atjauninus vėl gražinti į gyvenimą. Taip mūsų akyse atgijo dvi Vilniaus Senamiesčio gatvės – Pilies ir Didžioji.

Gatvių parodos buvo išskirtinis reiškinys galerijos ir viso muziejaus istorijoje². Trijų kuratorių grupė siūlė žvelgti į gatves kaip į muziejinės

¹ Matulytė M., Parodos „Pilies gatvė“ anotacija „Vilniaus gatvės: forma vivendi“.

² Lietuvos dailės muziejaus programos „Pasitinkant Vilniaus 700 metų jubiliejų“ parodų ciklas „Vilniaus gatvės“.

ekspozicijos objektus ir atliko sociotopografinius jų tyrimus, kuriuos pristatė parodų salėse. Unikalu, kad parodų rengėjų dėmesio centre atsidūrė ne gatvės fizinio kūno kaita ir meniniai jos liudijimai, o gatvių bendruomenė – žmonės, kurie ir suteikia miestui gyvybę, keičia jo išvaizdą ir nuotaiką. „Termino „sociotopografija“ dėmenys atskleidžia du nuolat persipinančius ir neatskiriamus parodos sluoksnius: gatvę kaip vietą, topografijos, urbanistikos, architektūros objektą, ir gatvę kaip sociumą, bendruomenę, joje gyvenusių, dirbusių, kūrusių žmonių istorijas“, – rašo viena parodos kuratorių Justina Augustytė³.

2018 ir 2019 m. buvo surengtos dvi retrospektyvinės gatvių parodos. Žodį „retrospektyvinės“ čia vartojau taip pat, kaip jis vartojamas kalbant apie retrospektyvines meno pasaulio herojų parodas: aptartos dviejų seserų – Pilies gatvės ir Didžiosios gatvės – biografijos, socialinis, ekonominis ir kultūrinis jų gyvenimo kontekstai bei istoriniame kelyje sutikti svarbūs asmenys.

Pasakojant muziejinę istoriją, visada kyla klausimas, kada sustoti: ar sulig vėlyviausiu muziejaus rinkiniuose saugomu artefaktu, ar sulig vakar diena, ar pasirinkti kokią nors kitą pasakojimo pabaigos datą? Puiku, kad parodų rengėjai nenuėjo lengviausiu keliu ir nebaigė istorijos Jano Bułhako Vilniaus fotografijomis, tarsi po to nieko įdomaus nebūtų nutikę. Abi parodos apima ambicingą laikotarpį nuo viduramžių iki „didžiųjų permainų“ – Lietuvos nepriklausomybės atkūrimo 1990-aisiais.

Ryšio su šiuolaikiniu pasauliu priemonėmis, kuriomis buvo jauninamos senosios seserys, vadinu parodas aplipusių renginių programas ir ekspozicijose panaudotas naujas, įvairias, Paveikslų galerijoje iki tol itin retas medijas – garsą, interaktyvų žemėlapi, projekto interneto svetainę, suskaitmenintas vaizdo kronikas. Šiuolaikiniam žiūrovui šios medijos pasiūlė daugiau kanalų senajam gatvių organizmui pažinti, geriau jį suprasti ir pajusti.

3
Augustytė J., „Pasakojant
gatvę“, *Dailė*, 2018, Nr. 4,
p. 61.

Gatvių parodose buvo daug pirmųjų kartų. Pirmą kartą muziejus ėmėsi dabarties fiksavimo darbų. Fotografas Tomas Kapočius atgaivino ir pratęsė 1912–1915 m. Ferdynando Ruszczyco ir Jano Bułhako pradėtą projektą – kelerius metus fiksavo šiandienos socialinį gyvenimą Pilies ir Didžiojoje gatvėse. Sukurta fotokronika pateikiama projekto interneto svetainėje (sprendimo autorius Arnoldas Urbelis)⁴ ir socialiniame tinkle „Instagram“⁵.

Pirmą kartą buvo pradėtas kaupti ir ekspozicijoje panaudotas gatvių autentiško garso archyvas, kuriame vietos užteko ir Joanneso Delamarso kurto varpo skambesiu, ir Stasio Urniežiaus-Kunigaikščio Vildaugo ištarmai – Marius Juknevičius įrašinėjo Pilies ir Didžiosios gatvių garsus, rinko retrospektyvius garso įrašus, kūrė iš jų interaktyvų garso žemėlapi, įgarsino parodos erdvę.

Pirmą kartą Didžiosios gatvės parodos metu muziejus pakvietė lankytojus į šiaip nelankomas

Galiausiai pirmą kartą Lietuvos muziejų istorijoje 2019 m. Pasaulinės gyvūnų dienos proga į muziejų buvo pakviesti užsukti lankytojai su savo augintiniais.

Gatvių parodos taip pat išsiskyrė bendradarbių gausa ir įvairove. Galerija eksponatus skolino ne tik iš devyniolikos meno muziejų, archyvų ir bibliotekų, ne tik iš Lietuvos nacionalinio radijo ir televizijos, bet ir iš Lietuvos medicinos ir farmacijos istorijos muziejaus bei Vilniaus universiteto Zoologijos muziejaus, kuri Pilies gatvės ekspoziciją papildė senaisiais zoologijos mokslo artefaktais – baliniu vėžliu, jūrų gaidžiu, pjūklačūvės rostrumu, miškine kate-vilpišiu. Į griežtai saugomą dailės šventovę įleisti keisti mokslo objektai liudijo apie tai, kad šiuolaikinis meno muziejus nebebijo būti heterogeniškas, – jie atgaivino ekspoziciją ir, žinoma, priminė apie Pilies gatvėje dirbusius mokslininkus ir veikusius kabinetus. Juk, pasak

<
Parodos „Pilies gatvė“ ekspozicijos fragmentas; centre – Pilies vartų tilto dalis (1584–1585, Nacionalinis muziejus Lietuvos Didžiosios Kunigaikštystės valdovų rūmai). Vilniaus paveikslų galerija, 2018
Fot. Tomas Kapočius

>
XVIII–XIX a. pr. zoologiniai preparatai (Vilniaus universiteto Zoologijos muziejus) parodos „Pilies gatvė“ ekspozicijoje. Vilniaus paveikslų galerija, 2018
Fot. Gintarė Grigėnaitė

Chodkevičių rūmų erdves – po muziejaus administracijos korpusu esančius istorinius rūsius, iš kurių viename Antrojo pasaulinio karo metais slėpėsi filosofas Levas Karsavinas.

Pirmą kartą Vilniaus paveikslų galerijoje buvo rodomos archyvinės kino kronikos – 1919–1990 m. kintančių gatvės vaizdų kaleidoskopas, suteikęs parodoms judesio ir gyvybės (vaizdo montažo autorė Julija Matulytė).

parodos kuratoriaus Donato Snarskio, „būtent čia įkurti pirmieji Apšvietos epochos dvasioje į studijų programą įtrauktų gamtos ir medicinos mokslų židiniai – Vilniaus universiteto Medicinos kolegija, botanikos sodas su oranžerija, zoologijos, zootomijos, botanikos ir mineralogijos kabinetai su savo kolekcijomis“⁶.

Didžiosios gatvės paroda tapo Europos šalių kino forumo „Scanorama“ programos

4
www.lndm.lt/vilniaus-gatves
5

[instagram.com/lndm_vilniaus_gatves](https://www.instagram.com/lndm_vilniaus_gatves)

6
Snarskis D., Parodos „Pilies gatvė“ temos „Iki Didžiojo karo“ anotacija.

Parodos „Pilies gatvė“ lankytojai prie interaktyvaus gatvės garso žemėlapio (aut. Marius Juknevičius, dail. Žilvinas Jagėla). Vilniaus paveikslų galerija, 2018
Fot. Gintarė Grigėnaitė

dalimi – bendradarbiaujant su ankstyvojo kino festivaliu „Pirmoji banga“, kuris papildė kino forumą, ir su „Skalvijos“ kino centru, parodą lydėjo nebyliojo kino seansai, kuriuos gyvai įgarsino kino taperis Viktoras Orestas Vagusevičius. Galerijos lankytojai mėgavosi 1928 m. sukurtu filmu „Kova dėl Materhorno“ (rež. Mario Bonnard ir Nunzio Malasomma) ir savo kailiu patyrė ankstyvųjų Vilniaus kino teatrų atmosferą.

Pilies gatvės parodą taip pat lydėjo viešos paskaitos, atskleidusios archeologinį, architektūrinį ir socialinį gatvės sluoksnius. Jas skaitė garsūs savo srities žinovai: archeologas dr. Kęstutis Katalynas, istorikė doc. dr. Marija Drėmaitė ir Vilniaus tyrinėtojas Darius Pocevičius. Šių paskaitų įrašai vis dar pasiekiami muziejaus „Facebook“ paskyroje⁷.

Greta pjūklažuvės ir vėžlio, tiesa, jau po metų, Didžiosios gatvės parodos kontekste, į Vilniaus paveikslų galeriją buvo įleisti ir neprofesionalai. Šalia ekspozicijos, pristatančios aukštąjį meną, prestižinėje muziejinėje erdvėje savo kūrinį turėjo progą pademonstruoti Vilniaus Justino Vienožinskio dailės mokyklos moksleiviai. Jų parodoje „Didžioji gatvė: gatvės istorijos“ (kuratorė Bartė Kuolytė, mokytojai doc. dr. Audrius Novickas, Valdas Aničas, Ona Grigaitė, Linas Augutis) eksponuotos

7
<https://www.facebook.com/dailesmuziejus/videos/1393362944131752/>
 (žiūrėta 2020 12 15)
<https://www.facebook.com/dailesmuziejus/videos/2156634194599651/>
 (žiūrėta 2020 12 15);
<https://www.facebook.com/dailesmuziejus/videos/365607380927872/>
 (žiūrėta 2012 12 15)

8
 Augustytė J., *op. cit.*, p. 59.

pieštos, lipdytos ar animuotos Didžiosios gatvės legendos. Paroda buvo tarptautinio projekto „REvivEU“ dalis, o sukurti darbai tapo bendros, neformalios, mokinių sudėliotos Europos istorijos ženklais.

Prisodrinto turinio ir formų parodos viliojo lankytojus, kurie už jas balsavo savo kojomis. Parodas lydėję renginiai taip pat buvo gausiai lankomi. Šios parodos įrodė, kad „neformatas“ turi savo privalumų ir kad kartais rizika pasiteisina su kaupu.

Parodų rengėjai buvo numatę šešių parodų ciklą, skirtą 700-ajam Vilniaus paminėjimo jubiliejui, vykšančiam 2023 metais. Pagal sumanymą, turėjome keliauti Pilies, Didžiąja ir Aušros vartų gatvėmis aukštyn, tada leistis į Vokiečių gatvę, o tada keliauti Dominikonų, Universiteto gatvėmis ir kelionę baigti Šv. Jonų gatvėje. Gaila, kad pritrūkus finansavimo ciklas nutrūko kartu su Didžiosios gatvės pabaiga. Ypač todėl, kad rengiant antrąją parodą sumanymas prasmingai išsiplėtė, surado naujų bendradarbių ir kalbėjimo su lankytojais formų. Tęsiant darbus buvo galima pasiūlyti vilniečiams ir miesto svečiams malonių akimirku geriau pažįstant savo miestą ir sukurti unikalų Vilniaus gatvių vaizdų bei garsų archyvą, kuris būtų tapęs puikia dovana minint miesto jubiliejų.

Kadangi į abi gatvių parodas šiandien žiūri pro nesenai įkurto Vilniaus miesto muziejaus „langą“, negaliu neprisiminti kuratorės J. Augustytės 2018 m. pabaigoje rašyto teksto dar vienos ištraukos: „Tai, kad Vilnius (kol kas) neturi miesto muziejaus, nulėmė sostinės istorijai skirtų muziejų parodų trūkumą. [...] Lietuvos dailės muziejus, 1941 m. įkurtas Vilniaus miesto muziejaus pagrindu, ėmėsi tęsti savo pirmtako misiją ir bent iš dalies užpildyti sostinės kultūros paveldo tyrimų, kaupimo ir sklaidos nišą.“⁸ 2020 m. pagaliau įkurtas Vilniaus muziejus yra pasiruošęs tęsti LNDM pradėtą kelionę. Jei viskas bus gerai, trečioji muziejaus paroda bus skirta Vokiečių gatvei, kurioje ir įsikuria muziejus. Ją rengiant Vilniaus paveikslų galerijos gatvių parodų projektų vadovės dr. M. Matulytės labai aukštai iškeltą kartelę bus itin sunku pasiekti.